قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسى

تۇرمىس - سالت جىرلارى

1

شينجياڭ حالىق باسپاسى

قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسى

تۇرمىس - سالت جىرلارى

1

شينجياڭ حالىق باسپاسى

ۇرىمجى 2009

图书在版编目(CIP)数据

哈萨克民间文学大典．新婚歌．1：哈萨克文/卡木那编著．—乌鲁木齐：新疆人民出版社，2009．6

ISBN 978—7—228—12392—6

Ⅰ．哈．．．Ⅱ卡．．．Ⅲ．①哈萨克族—民间文学—作品综合集—中国—哈萨克语（中国少数民族语言）②哈萨克族—诗歌—作品集—中国—哈萨克语（中国少数民族语言）Ⅳ．I277

中国版本图书馆 CIP 数据核字（2009）第 073958 号

责任编辑：阿扎马提
责任校对：哈力木拉提
封面设计：夏 提 克

哈萨克民间文学大典—
新婚（哈萨克文）
（一）

卡木那 编著

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮政编码：830001）
新疆新华书店发行
新疆八自印务有限公司印刷
880×1230 毫米 32 开本 6.875 印张
2009 年 6 月第 1 版 2009 年 6 月第 1 次印刷
印数：1—3000

ISBN 978—7—228—12392—6 定价：15．00 元

از ۇلتتار تاڭداۋلى كىتاپتارىن شىعارۋعا ارنالعان مەملەكەتتىك قارجى ارقىلى دەمەلگەن نىشان

全国少数民族出版资金资助项目

جاۋاپتى رەداكتور: ازامات ىسقاق ۇلى
كوررەكتور: قالمۇرات جارمۇقامەت ۇلى
مۇقاباسىن جوبالاعان: شاتتىق اڭسا

قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسى —
تۇرمىس - سالت جىرلارى
(1)

باسپاعا دايىنداعان: كامونا جانبۇز ۇلى

*

شينجياڭ حالىق باسپاسى باستىردى
(ٴۇرىمجى قالاسى، وڭتۇستىك ازاتتىق كوشەسى. 348 - اۋلا)
شينجياڭ شينحۋا كىتاپ دۇكەنىنەن تاراتىلدى
شينجياڭ باباي باسپا ىستەرى شەكتى سەرىكتىگىندە باسىلدى
فورمات 1/32 880×1230، 6.875 باسپا تاباق
2009 - جىل، ماۋسىم، 1 - باسپاسى
2009 - جىل، ماۋسىم، 1 - باسىلۋى
تيراجى: 1 — 3000
ISBN 978—7—228—12392—6
باعاسى: 15.00 يۋان

باسپادان

قازاق حالقىنىڭ اۋىز ادەبيەتى ٴوزىنىڭ كوركەمدىك ـ يدەيالىق نارىمەن، ەستەتيكالىق قۋات ـ تەگەۋرىنىمەن، ٴتۇر ـ جانرلارىنىڭ مولدىعىمەن، تاقىرىپتىق جانە سيۋجەتتىك بايلىعىمەن، قوعامدىق ـ الەۋمەتتىك جانە تاربيەلىك تەرەڭ ٴمان ـ مازمۇنىمەن ەرەكشەلەنەدى . ول كونە تاس داۋىرىندە پايدا بولىپ، تۇركىلىك تۇستى باستان كەشىرگەن، ودان بەرى دە قازاق حالقىنىڭ قالىپتاسۋ تاريحىمەن بىتە قايناسىپ، بىرگە جاساپ كەلە جاتقان تەڭدەسى جوق رۋحاني مۇرا. ول بايىرعى اتا ـ بابالارىمىزدىڭ نانىم ـ سەنىمدەرىنەن، تاريحىنان، تۇرمىس ـ تىرشىلىگىنەن، اسىل ـ ارمانى، بيىك مۇراتىنان جان ـ جاقتى ماعلۇمات بەرەدى ٴارى ۇلتتىق رۋحاني مادەنيەتتىڭ عاسىرلار تىزبەگىندەگى تاريحي وزگەرىسىن، ەتنيكالىق سانامەن قارايلاس ٴجۇرىپ وتكەن جولىن دا كوز الدىمىزعا ەلەستەتە الادى . اۋىز ادەبيەتىنىڭ شىعارۋشىسى دا، تاراتۋشىسى دا، تىڭداۋشىسى دا ــ حالىق. سوندىقتان، ول شىن مانىندە، حالىقتىڭ ٴوز ەنشىسى بولىپ تابىلادى. ياعني اۋىز ادەبيەتى ــ حالىق شىعارماشىلىعىنىڭ ايرىقشا سالاسى، اۋىزشا شىعارىلىپ، اۋىزشا تاراعان كوركەم ادەبي تۋىندىلاردىڭ جيىنتىق اتاۋى. سونىمەن بىرگە، عىلىم مەن مادەنيەتتە «حالىق شىعارماشىلىعى»، «حالىقتىڭ اۋىزشا ٴسوز ونەرى» دەيتىن اتاۋلار دا وسىعان جاقىن ماعىنادا قولدانىلادى. 1846 ـ جىلى اعىلشىن عالىمى ۆيليام تومس ۇسىنعان فولكلور (اعىلشىنشا حالىق دانالىعى) ٴسوزى دە

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com

اۋىز ادەبيەتى اتاۋى ٴۇشىن حالىقارالىق عىلمي اتاۋ رەتىندە قابىلدانعان. بۇلاردىڭ قاي ـ قايسىسى دا ٴبىرىنىڭ ورنىنا ٴبىرى قولدانىلىپ كەلەدى. باتىس ەۋروپا، امەريكا، اۋستراليا حالىقتارىنىڭ ۇعىمىندا بۇل ٴسوزدىڭ ماعىناسى تىم اۋقىمدى، ول حالىقتىڭ كيىم ـ كەشەك، قۇرال ـ جابدىق، ادەت ـ عۇرىپ، تۇرمىس ـ سالت، نانىم ـ سەنىم، سونداي ـ اق، ٴتۇرلى كوركەمونەرىن (پوەزيا، مۋزيكا، ٴبي، ويۋ ـ ورنەك، توقىما ونەرى، ت. ب) تۇتاستاي اتاۋ ٴۇشىن قولدانىلادى. بۇل جاعىنان العاندا ول تەك اۋىز ادەبيەتىن عانا ەمەس، «ەتنولوگيا»، «ەتنو مادەنيەت» دەيتىن ۇعىمدارمەن دە ساباقتاسىپ، ماعىنالاسىپ جاتادى. قازاق ادەبيەت تانۋ عىلىمىنداعى «اۋىز ادەبيەت» دەگەن ۇعىم دا «فولكلوردىڭ» وسى مانىمەن ساباقتاس دەپ قاراۋعا ابدەن بولادى. بۇلار ٴبىرىن ـ ٴبىرى تولىق سيپاتتاي بەرەدى. اۋىز ادەبيەتىن زەرتتەيتىن عىلىمدى «فولكلور» دەپ اتاۋىمىزدا وسىعان بايلانىستى.

ٴبىز وسى ۇستانىمدى باسشىلىققا الا وتىرىپ، قازاق ادەبيەتىنە ەڭبەك سىڭىرگەن ٴبىر ٴبولىم عالىمداردى نەشە مارتە شەكە ٴتۇيىستىرىپ «قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسى» دەگەن فولكلور اتاۋىنا سيىمدى تاقىرىپتا ۇلاسپالى كىتاپ شىعارۋدى مىندەتكە الدىق. ماقسات ــ فولكلورعا جاتاتىن دۇنيەلەردى شاما بار تولىق قامتۋ. ويتكەنى، كوشپەلى قوعامدا فولكلور بەلگىلى ٴبىر الەۋمەتتىڭ توپتىڭ عانا شىعارماشىلىعى ەمەس، جالپى حالىقتىڭ حانى مەن قاراسىنا، باتىرى مەن بيىنە، بايى مەن كەدەيىنە ورتاق ونەر، امبەگە تيەسەلى مۇرا. سول تۇستا بۇكىل قوعام اۋىزشا ونەر مەكتەبى بولدى. وسىعان لايىق اۋىز ادەبيەتىنىڭ جوگى دە وراسان زور بولدى. حالىقتىڭ تاريحي زەردەسى، فيلوسوفيالىق وي ـ تۇيىندەرى، پەداگوگيكالىق

تاجىريبەسى، ادامگەرشىلىك ولشەمدەرى، كاسىپتىك ادەبيەتكە ٴتان كوركەمدىك سۇرانىستارى، تەاترلىق ونەرگە تيەسەلى ەسەسى اۋىز ادەبيەتىنە جۇكتەلدى. ٴىس جۇزىندە اۋىز ادەبيەتىنىڭ ارالاسپايتىن سالاسى قالعان جوق. ٴبىز بايىرعى اتا ـ بابالارىمىزدىڭ وسىنداي ونەر مەكتەبىنەن جارالعان بارلىق دۇنيەلەرىنىڭ باسىن بىرىكتىرىپ جالپى حالىققا، كەلەر ۇرپاققا، زەردەلى زەرتتەرمەندەرگە تابىس ەتۋ ماقساتىندا «قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسىن» الدارىڭىزعا تارتتىق.

قازاق اۋىز ادەبيەتى ۇلكەن تۇلعادان باسپا ٴسوز بەتتەرىندە جارىق كورىپ بولدى. ٴبىراق، ٴالى دە شاشىراندى كۇيدە. رەفورما جاساپ، ەسىك اشۋدان بەرگى 30 جىل بويى شينجياڭ حالىق باسپاسىنان اڭىز ـ ەرتەگىلەر، قارا ولەڭدەر، قيسا ـ داستاندار، قازاق ەمشىلىگى، دەنە تاربيە، ۇلتتىق اس ـ تاعامدار، ت.ب. فولكلورعا قاتىستى دۇنيەلەر ۇزبەي جارىق كورىپ كەلەدى. 1979ـجىلدان باستاپ «شالعىن» جۋرنالىن شىعارىپ اۋىز ادەبيەتىنىڭ العاشقى سونى مۇرالارىن جيناپ، تۇڭعىش توپتا باسىلىم كورسەتتى. ٴبىز بۇل جولى وسى نۇسقالاردى نەگىزگە الا وتىرىپ جانە ەلىمىزدىڭ ٴىشى ـ سىرتىندا باسىلىم تاپقان نۇسقالارىن سالىستىرۋ، سارالاۋ، تولىقتاۋ، رەتتەۋ ارقىلى جانرلار بويىنشا جۇيەلى قۇراستىرىپ وتىرمىز.

قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ ٴتۇر ـ جانرلارى مول جانە كۇردەلى بولىپ كەلەتىندىكتەن جانرلىق جاقتان ٴبولۋ بىزگە قيىندىق تۋدىردى. ٴتۇرلى تانىمدار ارا تالاس ـ تارتىستان سوڭ اقىندار ايتىسى، اڭىز ـ ەرتەگىلەر، باتالار، جاڭىلتپاشتار، جۇمباقتار، جىراۋلار جىرلارى، زاڭ ـ جارعىلار، كۇلدىرگىلەر، قارا ولەڭدەر، قيسا ـ داستاندار، ماقال ـ ماتەلدەر، مىسال ـ تامسىلدەر، تۇرمىس ـ سالت جىرلارى، ۇلەسكەرلەر، ۇلتتىق

ويىندار، حالىق اندەرى. شەجىرە، شەشەندىك سوزدەر دەپ ون سەگىز توپقا جىكتەدىك. عىلىمي ٴبولۋ جاعىنا قاتاڭ تالاپ قويعانىمىزبەن كەيبىر وقشاۋ قالاتىن جانرلاردى وسى توپتىڭ ىڭعايلى بىرىنە تەلىدىك. مىسالى: ميفتەرگە قايسىلار جاتادى، اڭىزدارعا قايسىلار جاتادى دەگەن سياقتى ماسەلەلەرگە كەلگەندە پىكىر بىرلىگىنە كەلە الماعاندىقتان «اڭىز - ەرتەگىلەر» دەگەن ٴبىر اتپەن جىبەرىپ ىڭعايىنا قاراي ورنالاستىردىق. ماقال - ماتەلدەر بۇدان بۇرىنعى باسىلىمداردىڭ جانە شەتەلدەگى باسىلىمداردىڭ بارىندە تاقىرىپتارعا بولىنگەن، ٴبىراق، مۇندايدا ماقال - ماتەلدەر وتە كوپ قايتالانادى، ويتكەنى، قازاقتىڭ ٴبىر ماقالى بىرنەشە ماعىنا بەرىپ، بىرنەشە تاقىرىپتى قامتيدى. سوندىقتان، ٴبىز الفاۆيت تارتىپكە سالىپ (ٴبىرىنشى جولدىڭ ٴبىرىنشى دىبىسىن نەگىزگە الىپ) شىعاردىق. «تۇرمىس - سالت جىرلارىنا» اۋجار، اۋشاديار سىندى كونە تاقىرىپتاردى ەكشەپ نەگىز ەتتىك. الايدا. كەيبىر جىرلار ۆاريانتتى بولعاندىقتان ۇقساس مازمۇندار كەزىگۋى مۇمكىن، دەسەدە نەگىزىنەن حالىقتىق سيپات العان تۋىندىلاردى بەردىك. قالعان پىكىردى وقىرمان ٴوز قولدارىنا العان سوڭ ايتار دەپ وسى بويىنشا باسۋعا كەلىستىك.

شينجياڭ حالىق باسپاسى
2008 - جىل، شىلدە

ٴمازمۇنى

ٴوزاتىلعان قىزدىڭ كورىس ٴۇلگىلەرى 1

جاراپازان ٴۇلگىلەرى 62

ٴاۋشاديار ٴۇلگىلەرى 106

باقسى سارىنى ٴۇلگىلەرى 117

ٴوتىرىك ولەڭدەر 190

ۇزاتىلعان قىزدىڭ كورىس ۇلگىلەرى

ۇل بولىپ نەگە تۋمادىم،
ارقارىن تاۋدىڭ قۋمادىم.
جات ـ جۇرتتىق بولىپ جارالىپ.
كەتكەلى مىناۋ تۇرعانىم.

بۇلعارى بەلبەۋ بەلىمدە،
المادى، قۇداي، ەلىمدە.
السا، قۇداي، ەلىمدە،
ارمانىم جوق مەنىڭ دە.

ەسىك الدى تال ما ەكەن،
تالدان دا بيىك بار ما ەكەن.
ۇيىندە تۋىپ، ۇيدە وسكەن،
قىزدان دا سورلى بار ما ەكەن؟

قوي ىشىندە قوزى ەدىم،
جىلقى ىشىندە بوزى ەدىم.
اكە ـ شەشەم قولىندا،
قالقىپ جۇرگەن قاز ەدىم.

قاز بولىپ كەتەر بويىمنان،
ەل ـ جۇرتىم كەتپەس ويىمنان.

ۋمىتام قايتىپ سەنى، اۋلىم.
الىستاپ كەتتىم جولىمنان.

قارا ٴبىرتاۋدىڭ ارشاسى - اي،
باسىنا بۇلبۇل بارساشى - اي.
تۋىسىم بىرگە بولعانشا،
ٴجۇرىسىم بىرگە بولساشى - اي.

مەشپەت ٴبىر كيدىم بەل قىسىپ،
ارتىنا قويدىم تەل قىىق.
انادان ۋل بوپ مەن تۋسام،
جىبەرمەس ەدى ەل قىسىپ.

ۋكىلەگەن تايداي بوپ،
ٴجۇرۋشى ەم كەشتە ايداي بوپ.
ەندى كەتىپ بارامىن،
بورىشقا بەرگەن قويداي بوپ.

ومىلدىرىك، قۇيىسقان،
تارالماي شاشىم ۋيىسقان.
جىلامايىن دەسەم دە،
جىلاتادى تۋىسقان.

ەسىكتىڭ الدى ميا ەدى - اي،
ميادان جىلقى جيادى - اي.
كوتەرىپ اتقا سالعانعا،
كوزدەرى قايتىپ قيادى - اي.

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com

ەسكتىڭ الدى توعاي – دى ـ اي،
بۇل ساتاتىن نوعاي – دى ـ اي.
بەرمەككە قىزدى كەلگەندە،
ٴبىر سەركەشتەن وڭاي – دى ـ اي.

قىزدى نەسىن جاراتتى ـ اي،
نەسيە زاتتاي تاراتتى ـ اي!
ۆزاتىپ الىس جات ەلگە،
بىرەۋگە كۇنىن قاراتتى ـ اي!

كەشكە ٴبىر سوققان داۋىلىم،
قوعالى كولدى اۋىلىم.
مەن ايرىلدىم وزىڭنەن،
امان بول، اعا، باۋىرىم.

اۋىلىم ەدى ـ اۋ، ازانىم،
ٴۇيىم ەدى ـ اۋ، بازارىم.
اۋىلىمنان قايران ايرىلىپ،
ەندى قايدا بارامىن.

كۇمىستەن تۇيمە ساباعىم،
كۇن سالماي وسكەن قاباعىم.
ويىل دا، تويىل مىنەزىم،
قانداي دا بولار زامانىم.

مەشيەتتىڭ بەلىن قىنايدى ـ اي،
جات ەلگە بارسام سىنايدى ـ اي،
سىنىنا تولىپ بولعانشا،
نازىك جان قايتىپ شىدايدى ـ اي.

كەرمەلەپ وسكەن شاشىم ـ اي،
ٴىركەلەپ وسكەن باسىم ـ اي.
جات ٴەلگە بارعان كەزىمدە،
جوزەرمە ٴەكەم جاسىماي.

اۋەدەن ۇشقان جارقانات،
قىز تۋدى دەگەن جامان ات.
قىزدى دا بالا دەيدى جۇرت،
ۇينە از جىل قولعانات.

بازاردان العان قالاۋىش،
جوككە جاپسا جايناۋىش.
قىزدى بالا دەيسىڭدەر،
از كۇندىك ۇيگە الدانىش.

بىلعارىنىڭ قيىعى،
بۇل بولادى دەدىڭ بە؟
بولعاقتاتىپ قىزىڭدى،
ۇل بولادى دەدىڭ بە؟

قارا ٴبىر توقىم بۇل بولماس،
قىز ٴىركەلەپ ۇل بولماس.
قىز ٴىركەلەپ ۇل بولسا،
بولماس پا ٴەم اكەمەن جولداس.

ات بايلادىم ايداۋعا،
ٴدىل كوشەدى جايلاۋعا.
كونبەيمىن دەگەن ٴبىر باسىم،
كونگەندەي بولدىم بايلاۋعا.

بازاردان العان قاۋىنىم،
قايىراندا مەنىڭ اۋىلىم.
ارتىمدا قالعان، تۋىستار،
قولقا ـ جۇرەك، باۋىرىم.

جاعادا وسكەن شەتەندى ـ اي،
سۇيەنىپ سۋدان وتەم بە ـ اي؟
ۇل بولىپ تۋسام ەلىمە،
جات جۇرتقا وكسىپ كەتەم بە ـ اي؟

ارپا ىشىندە ٴبىر ٴبيداي،
تەرىپ جەيدى ـ اۋ، تورىمتاي.
شىر ەتىپ جەرگە تۇسكەندە،
جات ەلگە جازدى ـ اۋ ٴبىر قۇداي.

ەسىكتىڭ الدى تالدى عوي،
تالدىدا قويىم قالدى عوي.
ماپەلەپ باققان اۋىلىم،
ارتىمدا جىلاپ قالدى عوي.

الما اعاش وسەر الاسا،
جيدە اعاش تۇرار جاراسا.
ۇل بولىپ تۋسام ۇيىمدە،
جۇرمەس پە ەدىم تاماشا.

بازاردان العان كىلتىم،
كۇل بولدى مەنىڭ ٴومىرىم.
بارۋعا باسىم بايلاندى ـ اۋ،
قوش. امان بول. ەل ـ جۇرتىم.

جىلقى ىشىندە كوٚرەڭىم،
ساعىنسام دا جوٚرەمىن.
ارتىمدا قالعان اۋىلدىڭ،
تىلەۋىن كەلدى تىلەگىم.

تاۋدى ٴبىر قايتىپ اتىرام،
كوٚندى ٴبىر قايتىپ باتىرام.
كوز كورمەگەن جات ەلدە،
جابىرقاپ قايتىپ وتىرام.

التاي مەنەن ساۋىردا - اي،
تەتەلەس ٴوستىم اۋىلدا - اي.
جات جوٚرتتىق بولىپ مەن كەتتىم،
امان بول قالعان، باۋىر - اي!

ەسىكتىڭ الدى بال قۋراي،
باسىنا قونعان بوز تورعاي.
ايرىلىپ، جوٚرتىم، بارامىن،
ەسەن دە امان، قوش بولعاي!

وزەننىڭ بويى توعاي ما،
توعايدا ٴجوٚرۋ وڭاي ما.
بەرمەككە قىزدى كەلگەندە،
ٴبىر سەركەشتەن وڭاي دا.

قايراندا مەنىڭ اۋىلىم،
اعايىن، تۋعان باۋىرىم.
اۋىلىمدى ويلاسام،
ەزىلەدى ٴىشى - باۋىرىم.

جىلقى ىشىندە سالمويىن.
سالمويىن سايدا سالدى ويىن.
ارتىمنان ەرگەن باۋىردىڭ،
كورە الماي كەتتىم ٴبىر تويىن.

اتقا ٴمىندىم قامشىلاي،
كوزىمنىڭ جاسى تامشىلاي.
جەتەلەپ مەنى جونەلتتىڭ،
كۇنى ٴبىر بىتكەن جالشىداي.

جىلقى ىشىندە قارا ايدار،
ساۋىرىنا قاراي بار.
قايراندا مەنىڭ ەل ـ جۇرتىم،
كورىسكەنشە تالاي بار...

نار تۇيەگە جۇك ارتتىم،
جىبەكتەن ارقان بەل تارتتىم.
قايراندا مەنىڭ ەل ـ جۇرتىم.
جىلاۋمەنەن قوش ايتتىم.

ەسىكتىڭ الدى سارى بەل،
باسىندا تاۋدىڭ قارى مول.
قايتا ورالىپ كەلگەنشە،
قوش، امان بول ، قالىڭ ەل!

قارا ٴبىر توندا كەستە جوق.
قارا ٴبىر سۋدا كەسپە جوق.
ەركەلەپ وسكەن قۇ باسىم.
كەتەرىم مۇنداي ەستە جوق.

* * *

قار جاتقان تاۋدىڭ تاسىن ـ اي،
قارشىعا قونار باسىنا ـ اي.
بەرمەيمىن دەگەن، اپام ـ اۋ،
جۇرمەدىم نەگە قاسىڭدا ـ اي؟

ات بايلادىم تاقىرعا،
بال قايناتتىم باقىرعا.
ينالايىن، انام ـ اۋ،
ٴتۇسىرۋشى ەڭ اقىلعا.

بورىكتى باستان الدى عوي،
سالىنى باسقا سالدى عوي.
ينالايىن، اپام ـ اۋ،
ٴتورىڭنىڭ الدى قالدى عوي.

ٴجۇرۋشى ەم، انا، كەرىلىپ،
شاي قۇيعاننان ەرىنىپ.
قايران زامان قالدى عوي،
كەتتىپ بارام ەزىلىپ.

قيمادىم، انا، قيمادىم،
كوزىمنىڭ جاسىن تيمادىم.
ىشىڭە سيعان قۇ بالاڭ،
سىرتىڭا نەگە سيمادىم؟

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com